

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Šimtas minučių knygų mugėje

efoto.lt nuotr.

Nusibosta apie renginius rašyti lyriškai arba epiškai. Juk reportažas – ne grožinis kūrinys. Todėl dvi valandas, praleistas šeštadieninėje Vilniaus knygų mugėje, pasistengsiu apibūdinti taupiai. (Kodėl buvau tik dvi valandas, paklausite? Todėl, kad dar sekmadienį eisiu). Autobusas, nuo Arkikatedros nemokamai vežantis į Litexpo – pilnutėlis. Bet žmonės mandagūs, nors ir susispaudę kaip silkės statinėje. Nugirdau dviejų moksleivių pokalbio nuotrupas: kalbėjosi apie G. G. Marquezą „Šimtą metų vienatvės“.

Išlipus prie Litexpo, nugąsdino eilė prie bilietų kasų. Ji man visada atrodo kaip didžiausia mįslė: juk bilietus be jokio vargo galima nusipirkti internetu. Ar čia lietuvių kantrybė, ar kvailybė?..

Pačiuose rūmuose beveik nereikia eiti – srovė pagauna ir neša, ir jeigu užmatai kokią įdomią knygą ar už prekystalio autografus dalijantį autorių – meti inkarą ir švartuojiesi. Tik pačiuose pakraščiuose ramiau – ten, kur įsikūrusios mažai žinomos leidyklos, dažniausiai ezoterikos, egzotiškų dvasinių praktikų, mėgėjų literatūros ir panašios. Netoli nuo didžiųjų

leidyklų stendų – kuklus mano mėgstamų „Katalikų pasaulio“ leidinių stendas. Nusipirkau tris puikias knygas: Lauros Swan „Užmirštas dykumų motinas“, Šventojo Kryžiaus Jono „Tamsiąją naktį“ ir Simone Weil „Dievo laukimą“.

1 val. p. p. (Lietuvos laiku) „Rašytojų kampo“ laukia Liutauras Degėsis romano pristatymas. Šalia „kampo“ skaniai kvepia kava – nusiperku puodelį espresso. Žmonių ir „kampą“ prisigrūda tiek, kad užsėda ir užstoja visus praėjimus. Matyti daug rutinos nesukaustytų, jaunų ir intelektualių, simpatiškų veidų. Pristatymas grakštus ir žaismingas, mikrofonai tiesiog skraido iš rankų į rankas – ir autorius, ir renginio moderatorius, ir ekspertai žodžio kišenėje neieško. Ir jokio čia lengvabūdiško flirto su skaitytoju; kalbėta apie filosofinius dalykus – laiką ir erdvę, kitą ir save, vaizduotę ir konstrukta, moterį ir vyrą.

Ir nors troškau dar pabūti (toliau turėjo vykti įdomi diskusija apie lytis, politiką ir filosofiją), dar nueiti į specializuotos literatūros salę, pas bukinistus, į Vaikų salę, bet... pasilikau tai sekmadieniui. Ramesnei dienai. Nors

EILĖRAŠTIS APIE ATMINTĮ

*Tu lauki pasitraukusių? Giliai
Jie pasitraukė. Juos paliko sienos,
Pieštukai, laikrodžiai, paveikslai, sielos,
Lietus ir sniegas, atpildas ir smėlis,
Nemirtingumas ir pušų spygliai.*

*Nebežinia, kuris iš jų teisus,
Ir kai rašai išsiskyrimų sumą,
Nebetenki betikslio vientisumo
Ir pats skiries į priešingus balsus.*

*Belieka ratas, brėžiamas peiliu,
Žymė stikle ir dulkės ant lentynų –
Tiek netiesos, tiek laisvės ir eilių
Ir taip nedaugel tikrojo likimo.*

*Belieka du balsai. Jie palytės
Šio miesto šiltą ir nejaukų tūrį.
Jiems buvo duotas lašas atminties.
Tu jų turi. Ir niekas jos neturi,*

*O blaškosi, sparnuota ir akla,
Tarsi kregždė, kurios negeidžia lizdas,
Ir ko bevertas tavo klasicizmas,
Linksma ir iškilinga mokykla?*

*Taip valanda, nuo mūsų atskirta
Ji pasmerkta, nukrinta kaip skara
Ant kambarių, koridorių ir laiptų,
Ir ant spragos, kuri vis tiek yra
Tarp būtojo ir būsimojo laiko.*

Tomas Venclova

ar ji bus ramesnė – kažin. Ko gero, bus tiek pat beprotiško, bet sykiu ir jaukaus šurmulio. Ir namų jausmo, kurį savitai perteikia Vilniaus knygų mugės atmosfera.

Kai tai skaitysite, knygų mugė jau bus pasibaigusi. Bet namų jausmas niekur neprašnyks. Nes sunku įsivaizduoti namus be knygų – tai tas pats, kaip gyventi tamsiam kambariui be langų.

Renata Šerelytė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Šimtas minučių knygų mugėje • **2-as psl. Deimantė Bandzevičiūtė-Žukauskienė.** „Amerikos partyje“ metafora Jono Stasio Jokubkos ir Uptono Sinclair kūryboje (2) • **3-as psl. Liutauras Degėsis.** Tavo rytoj buvo vakar. Romano ištrauka • **4-as psl. Astrida Petraitytė.** Knygų mugės keturdienį atlaikius... (Tarptautinė Vilniaus knygų mugė) • **6-as psl. Algis Vaškevičius.** Dovana atkurtos valstybės 100-metį pasitinkančiai Lietuvai – atnaujintas Vinco Kudirkos muziejus • **7-as psl. Jūratė Ivanauskienė.** Bernardas Brazdžionis – žmogus, poetas, muziejininkas (3) • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Stasys Goštautas apie Joną Meką • Vilniaus knygų mugė: pasakojimas tęsiasi

„Amerikos pirtyje“ metafora Jono Stasio Jokubkos ir Upton Sinclair kūryboje (2)

Du kūriniai apie pirmuosius lietuvių emigrantus Amerikoje

Deimantė

Bandzevičiūtė-Žukauskienė

Tęsinys. Pradžia 2017 m. vasario 25 d. „Kultūroje“

Stereotipinis Brazilijos išivaizdavimas – tai laukinė, keista, negraži, stebuklinga šalis. Daug pasakos elementų, primenančių Džonatanano Svifto „Guliverio keliones“, atrodo, jog toks mitas sukurtas greičiau vaikams, o ne suaugusiems. Ar autorius tuo pats galėjo tikėti? Galima tik spėti.

Šiandien atsivertus bet kurią naują kelionių knygą ar internetinį tinklalapį apie Braziliją, galime rasti kiek panašų į J. Jokubkos šalies aprašymą. Žinios apie šalį nedaug tepasikeitė. Brazilija pristatoma kaip kontrastų, slėpiningų pojūčių šalis, kurią iki šiol gaubia kolonizacijos šešėlis.

*Tai didžiulių kontrastų didžiulė šalis – pirmą kartą tropinio rojaus prieglobstis, megapolių užesio prisotinta atmosfera, sunkiai išivaizduojama prabanga ir dar sunkiau suvokiamas skurdas greta. Nuo pat XV a., kuomet Portugalai pasiekė šalies krantus, Brazilija intriguoja ir magiška trauka vilioja keliautojus iš viso pasaulio, kaitina fantaziją ir žavi plačiausiu potyrių spektru.*¹

Čia šalies įvaizdis kuriamas dviejų priešingybių principu: rojus – urbanistinė kultūra, prabanga – skurdas.

Kalbant apie patį Pietų Amerikos žemyną, galime teigti, jog ši vieta yra iki galo nepažinta. Pietų Amerika iki XX a. vidurio mažai tyrinėta, tačiau ir šiuolaikiniam žmogui, kai informacijos sklaida yra didelė, išplėtotas turizmas, apie kraštą galima skaityti knygose, internete, peržiūrėti naujausius mokslinius tyrimus, kraštas vis dar asocijuojasi su kažkuo magišku, ypatingu ir neįprastu. O samonė nejučiomis audžia stereotipų tinklą:

*Kodėl Pietų Amerika? Todėl, kad tos mažos nuotrupos, kurias žinojome apie šį žemyną, mus labai traukė. Todėl, kad ten – Andų kalnai, inkų civilizacijos liekanos, Amazonė, džunglės, du vandenynai, Karibų jūra, tango, Patagonija, paplūdimiai, egzotiški gyvūnai, didelis miestas ir daugybė kitų dalykų.*²

Idomu, jog ir keičiantis laikui, stereotipinis krašto kaip egzotinės, stebuklingos vietos išivaizdavimas beveik nesikeičia. J. Jokubka kuria stereotipą apie Braziliją pasitelkiant išmonę ir fantaziją. Stereotipas kyla iš savotiško mitinio išivaizdavimo. Brazilija virsta literatūriniu mitu, kuris subliūkšta apsakymo prototipui atsidūrus pačioje egzotiškoje šalyje.

Jono Jokubkos apybraižoje lietu-

Čikagos Istorijos muziejaus (Chicago History Museum) nuotr.

viai, masinami kelionių agentų ir „paskatinti“ draugų, grįžusių iš JAV, sėkmės istorijų, mažai tesusimąstydami vykdavo į naująją žemę. Tačiau lietuvių laukė ne agentų pažadėtas rojus, o milžiniški plantacijų plotai ir sunkios darbo bei gyvenimo sąlygos. Stereotipai apie naująjį pasaulį ima griūti jau uoste, kur nieko neįprasto nepamato, o tik „kvėpėjo žalia žuvimi ir sūriu vandeniu“.³ Lietuviai greit supranta, jog negaus prižadėtų gėrybių, kurios buvo užrašytos ant kelionės ir įdarbinimo dokumentų. Emigrantai taip ir negaus keturių kambarių buto, savo žemių daržams bei kukurūzams pasisodinti, gyvulių ir paukščių ar nemokamos medienos. „Mums pradėjo darytis neįtikėtina – pamatėme, kad žadėtoji mūsų žemė yra vargo šalis. Aiškiai jau-tėm, kad mūsų irgi laukia toks pat su-vargimas, kaip tų uostan einančių darbininkų“.⁴

Bendroji kūrinių erdvė – Brazilija. Erdvė nuolat kintanti: nuo San Paulo didmiesčio uosto, kur „virė darbas, rūko dūmai, gaudė didmiesčio triukšmas“⁵ iki plantatorių fazendos ir kavos laukų. Kūrinių pabaigoje atsideduriam už kavos laukų. Judėjimas į naują vietą, fazendą, siejamas su naujomis viltimis, svajonių išsipildymu. „Nesimatomė niekur jokio žmogaus, tik kava ir kava visur aplinkui. Mes vis ėjom. Toli priešakyje, už plačių kavos medelių laukų, pradėjo baltuoti Takvaros fazendos trobos. Širdis smarkiai plakė iš džiaugsmo, kada vėl pamatysim saviškius, kad prasidės naujas gyvenimo kavos plantacijose puslapis“.⁶

Panašiai rašoma ir Sinclairio romane „Džiunglės“: *stokjardai* (Čikagos rajonas, kuriame buvo įrengtos skerdyklos) yra priešingybė Čikagos centrui. Čikaga iškyla kaip svajonė, mitinė vieta, o *stokjardai* – realybė. Kūri-

nio pavadinimu „Džiunglės“ išsakomas ironiškas požiūris į visuomenę, didmiestį. Lyginant su J. Jokubkos kūriniu, pastebime, jog U. Sinclair svarbios tos pačios miesto ir užmiesčio erdvės. Mitinę vietą romane „Džiunglės“ atitinka Čikagos miestas: gatvės, priemiesčiai, parduotuvės, smuklės, salionai ir t.t. Tai – geografinė romano dalis. Veikėjai iš jaukių, saugių namų patenka į visiškai jiems svetimą, netgi pavojingą erdvę: *sava* erdvė prieš *svetimą*. Ir iki tol, kas jų vaizduotėje atrodė didinga ir nepaprasta, dabar buginančiai nesava, o ypač žmogui, kuris užaugo kitoje socialinėje aplinkoje, kultūroje:

*Čikaga, jie tą vieną žodį težinojo – ir tiek jiems tereikėjo žinoti, bent iki jie tą miestą pasieks. <...> Dirborno gatvės su tolimoje iškylusiais didžiuliais juodais pastatais, nepajėgdami suprasti, nei kas jie jau atvykę, nei dėl ko, kai jie ištardavo „Čikaga“, žmonės nebenurodinėdavo kuria nors kryptimi, o vieton to tik sumišdavo arba nusijuokdavo, arba nueidavo tolyn, nekreipdami jokio dėmesio.*⁷

Labai svarbi romano erdvė – *stokjardai*, kuriuose veikėjai praleidžia labai daug laiko. Būtent *stokjarduose* mitas apie modernųjį rojų žlunga. Ar-tėjant prie Čikagos skerdyklų juos „pasitinka“ klaidi, viską persmelkianti smarvė, pilkas, nykus, kraštovaizdis. „Kiekvieną minutę, traukiniui besikubant pirmyn, daiktų spalvos darėsi labiau drumzlinos; dirva atrodė išdžiūvusi, pageltusi, gamtovaizdis pilkas ir bjaurus. O kartu su tirštėjančiais dūmais jie pajuto kitą aplinkybę – keistą, aitrų kvapą“.⁸

Romano herojai JAV išivaizdavo kaip laimės šalį, kur viskas yra geriau

negu Lietuvoje. Toks stereotipinis įvaizdis gajus visame pasaulyje ir iki šiol eskluojamas. Tai pavyzdys, kaip tam tikras reiškinys suvokiamas emociškai, t. y. sėkmės istorijomis, nuogirdomis apie laimę svetur, iliuzijomis: „Tame krašte, pasakojama, turtuolis ar vargšas esąs laisvas žmogus“⁹ jam nereikia eiti į kariuomenę, jam nereikia švaistyti pinigų suktiems valdininkams – jis galės kaip tinkamas ir laikyti save tiek pat

geru, kaip ir bet kuris kitas žmogus“. Tačiau realybė yra kitokia. Netrukus romano herojai supras, jog jų Amerika – mitas.

Miesto erdvę reprezentuoja salionai, kur po sunkaus, alinančio darbo savo vargus, širdgėlą skandindavo daugelis emigrantų iš Europos. Salionai masindavo ne tik pigiais alkoholiniais gėrimais, maistu, bet ir imantriais pavadinimais, kuriuose neva laukė malonumai, šilti pašnekesiai. Buvo „Namų Ratelis“ ir „Jaukus Kampelis“; buvo „Ugniakurai“ ir „Židiniai“, ir „Smagumų Rūmai“, ir „Stebuklų Kraštai“, ir „Svajonių Pylis“, ir „Meilės Žavėsiai“¹⁰. Salionai – ta vieta, kur romano veikėjai pradeda degraduoti. Jokubkos kūrinyje taip pat yra aprašoma vieta, kur lietuviai susiburdavo pasikalbėti, padejuoti dėl sunkių darbo sąlygų, tačiau tai turėjo kiek kitokią prasmę. Lietuviai susiburdavo kurio nors darbininko troboje ir rengdavo vakarones, kurios tapdavo savotiško lietuviško tapatumo išraiška ir sklaida.

Apibendrinus tiek J. Jokubkos, tiek U. Sinclair romane svetimasis kraštas mistifikuojamas, dažnai siejamas su geresnio gyvenimo galimybe, tačiau mitinis, stereotipinis krašto išivaizdavimas žlunga romano prototipams įžengus į svetimą erdvę. Galima išvesti tokią paralelę: Čikaga – skerdyklos ir San Paulas – fazendos.

Emigrantinės patirtys

1888 m. Brazilijoje panaikinta vergija. Žmonės stengėsi kuo greičiau palikti plantacijas ir susirasti geresnį darbą mieste. Vergus brazilus plantacijose pakeitė lietuviai ar kiti emigrantai iš tuometinės Europos. Plantacijų šeimininkai patikliams lietuviams paspėdavo spąstus: iš pat pradžių prižadėdavo puikias darbo sąlygas, o vėliau paskandindavo skolose ir taip emigrantus paversdavo naujaisiais savo vergais.

Kūrinių pradžioje autorius paminė, jog iš Lietuvos išvyko 1926 m. Emigracijos mastą ir įvairovę nusako pateikta informacija, jog į Ameriką vyko alytiškiai, rokiškėnai, šiauliečiai, uteniškiai, žodžiu, iš įvairiausių Lietuvos kampelių. Kelionės sąlygos buvo sunkios: „Vagonai labai dažnai būdavo išdaužytai langais, sulūžusiais suolais ir be vandens“¹¹. Kelionės metu trūko maisto, vandens, vaistų. Visu kelionės metu lietuvių niekas neateidavo net pažiūrėt. Sunkiai, tačiau būrys emigrantų pasiekė Berlyną, vė-

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

liau keliavo į Hamburgą, o ten prasidėjo sekinanti kelionė laivu į „laimės šalį”.

Keliavimo laivu sąlygos taip pat sukrečia. „Ypač bjauru buvo tas, kad kai kurių čiuzinių tebebuvo sudžiūvę čia važiavusių ir jūros liga sirgusių žmonių vėmalai. Rūsyje mums trūko oro. Atsidūrėme pačiame garlaivio dugne, be dienos šviesos ir ventiliacijos”¹². Atsidūrus Brazilijoje, lietuviai pirmiausiai patekdavo į plantacijų ūkių agentų rankas. Plantacijų ūkių agentai nugabendavo lietuvius į imigrantų priėmimo namus, kur vėliau paskirstydavo po įvairias fazendas ir išveždavo. „Susimąstęs, lyg pirklys, svarstydamas prekės vertę, ir per ešelono palydovą paklausė, ar sutinkam su sąlygomis, kurios knygutėje surašytos”¹³. O ten darbininkų gyvenimą tvarkė visagalis administratorius. Kavos ūkis buvo apsuptas sargybos, jog niekas nepabėgtų. Tekste galime nuspėti esant dvigubos kolonizacijos apraiškų. Pati Brazilija ilgai buvo Portugalijos kolonija, tačiau naujaisiais šalies kolonistais parodomi plantatoriai, kurie valdo ne tik kavos ūkius, bet ir žmones: „Juo (varpu – pažymėta D. B) administratorius kiekvieną rytmetį skambindavo, keldamas darbininkus ir ragindamas į laukus. Vakare, sutemus, varpas duodavo ženklą gulti, ir po to buvo griežtai uždrausta vaikštinėti po fazendą ir net būti namie su žiburiu. Visi, pagal įsakymą ir įprotį, turi miegoti, ilsėtis”¹⁴.

Alinantis, neįprastas darbas plantacijose, kaitinanti saulė, įvairūs darbo sunkumai – visa tai atsiskleidžia J. Jokubkos kūrinyje „Valdžios lėšomis”:

*Po pusvalandžio mes jau buvome sumirkę prakaitė ir putoti kaip arkliai, bet stengėmės nenusileisti vienas kitam... Praslinko valanda, kita, ir pajutom, kad jau pavargom. Nuo susilenkimo pradėjo skaudėti nugarkaulį, rankų ir kojų raumenis pradėjo traukti mėšlungis, delnai peršėjo, ant jų susimušę krauju pasruvusios pūslės. O kuo tolyn, lyg tyčia, vis labiau nesisekė – maišėsi akmenys, kauptukai kliuvo už medelio šaknų...Neįprasta tropikų saulė pasiutusiai kaitino, buvo tvanku kaip pirtyje, tarytum stigo oro.*¹⁵

Darbininkų maitinimas buvo nevisavertis. Sunkiai visą dieną dirbančiam lauko darbininkui duodavo tik mažą porciją nemaistingos košės ir kavos puodelį. Tokiu pat maistu maitindavosi ir suaugęs, ir vaikas. „Pusryčiams duodavo tik po nedidelį juodos kavos puoduką, pietums atnešdavo gryną vandenį išvirtos ryžių ir pupelių košės ir po juodos kavos puoduką, vakarienei – vėl tokia pati košė”.¹⁶

Darbininkų gyvenamasis būstas kavos ūkiuose atrodė praktiškai nepritaikytas gyventi: „Kiekvienai šeimynai skirtas visas arba pusė namelio. Šeimyna vidutiniškai turėdavo 3–4 kambarius ir virtuvėlę. Grindys medinės ir iš plytų. Turtingesnėse Fazendose darbininkai gyvendavo mūriniuose namuose. Čia grindys būdavo cementinės. Tačiau pasitaikydavo ir tokių ūkių, kuriuose darbininkams skirtos lūšnos net grindų neturėdavo. Todėl tekdavo vaikščioti ir miegoti ant minkštos žemės. Pamatai būdavo išgriuvę, sienos kiauros. Langai dažniausiai be stiklų. Būdavo tik langinės. Kartais į tokius barakus prišliauždavo gyvačių.”¹⁷

1. „Brazilijos ekspresas – megapolių pulsas ir Eldorado paieškos Amazonės džiunglėse”, Grūda.lt, <http://gruda.lt/ke-liones/tolimi-krastai/grudos-keliones-su-grupe-ir-profesionaliu-vadovu-is-lietuvos/brazilijos-ekspresas-5>
2. Andrius Bagdzevičius; Eglė Bagdzevičė, Pietų Amerika. 394 dienos, Vilnius: Versus aureus, 2013, 6.
3. JVL, 27.
4. Ten pat, 28.
5. Ten pat, 35.
6. Ten pat, 10.
7. Upton Sinclair, *Džiunglės*, vertė Antanas Milukas, Kaunas: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1948, 33. Toliau tekste vartoja santrumpa – SD (Sinclair *Džiunglės*)
8. SD, 34.
9. Ten pat, 32.
10. Ten pat, 106.
11. JVL, 13.
12. Ten pat, 20.
13. Ten pat, 16.
14. Ten pat, 50.
15. JVL, 64.
16. Ten pat, 65.

17 Valentas Pilkauskas, Brazilijos lietuvių ekonominė padėtis San Paulo bendruomenės pavyzdžiu (XX a. pr. – 1940 m.), magistro darbas, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2011

Pabaiga kitame numeryje

LIUTAURAS DEGĖSYS TAVO RYTOJ BUVO VAKAR

Ištrauka iš romano

Liutauras Degėsys – poetas, rašytojas, publicistas, monografijų, mokslinių straipsnių ir vadovėlių autorius. Rašytojas įvertintas Kultūros ministerijos premija už publicistiką (2010) ir Vyriausybės kultūros ir meno premija už poeziją ir filosofinių esė knygas (2013). Šiųmetėje Vilniaus knygų mugėje rašytojas pristatė naują savo romaną „Tavo rytoj buvo vakar“.

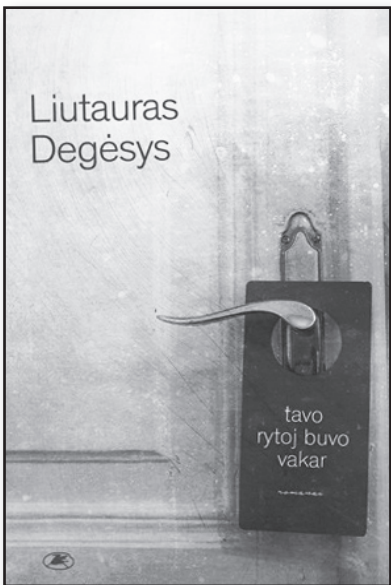
Kai kurie dalykai atsitinka be jokio perspėjimo

Kai įėjus, iš karto supratai, kad tai – ji. Tokio grožio moterims visada jautei silpnybę. Ji nebuvo graži ta juokinga privalomo grožio prasme. Ta visuotinio, pripažinto grožio idėja visuomet tau atrodė įtartina: kaip čia viena mergina gali patikti visiems. Biologiškai, genetiškai ir niekaip kitaip nebuvo įmanoma pagrįsti grožio standarto. Jeigu visiems patiktų tik vienos rūšies – ir beje, niekuo neišsiskiriančios, tokios pačios, vienodos moterys – kaip čia galėtų atsirasti įvairiausios genų kombinacijos – bet kurio progreso pagrindas. Standartinės gražuolės – tokios kaip grožio konkursuose – visados tau kėlė baimę. Visai rimtai galvodavai, kad turėdamas tokią gražuolę merginą, negalėtum jos atskirti nuo kitos – tokios pačios lėliškai gražios. Išeitum į gatvę ir krūpčiotum, galvodamas – gal čia ji. O štai ir vėl ji. Ir dar – viena. Kažkodėl tavo vienas draugas jas visas vadindavo bandelėmis. O kitas – dar gražiau – „slyvomis”. Na tikrai, savo veido ovalais ir kitais apvalumais jos buvo panašios į importines, standartines, tų pačių išmatavimų, tos pačios rūšies ir tos pačios kategorijos daržoves. Tokias, kokių reikia: kad kiekviena svertų ir kainuotų vienodai. Kad tiek pat jų tilptų į tokias pačias dėžutes. Kad būtų lengva jas suskaiciuoti ir išmatuoti. Kad nesiskirtų spalva ir skoniu, kad prinoktų visos vienu metu, kad pirkėjui nekiltų abejonių. Kad galėtum greitai, gerai ir brangiai parduoti visas kartu, kol dar nesupuvo ar kaip kitaip nesugedo. Kad užsinorėjęs galėtum vieną – pakeisti kita: visiškai tokia pačia. Kad galėtum gražinti ir padėti į lentyną atgal, ten, kur buvo.

Šitoje moteryje viskas buvo kitaip. Jokio standartinio, lėliško, glamūrinio bruožų rinkinio. Įsižiūrėjęs galėjai pamatyti, kokio klasikinio, kokio senoviško, kilnaus grožio buvo primaišyta šitos moters kraujyje. Jokio polinkio į nutukimą. Graikiškas, nors greičiau – egiptietiškas profilis. Ne varlės ir ne karpio lūpos. Sausame, asketiškame veide kažkokia pritremdyta rudai geltono aukso spalva švietė didelės, juodomis, ilgomis blakstienomis papuoštos akys. Pajutai jai gailėstį, bet tuo pat metu – pasipriešinimą šiam gailėsčiui. Beveik neapykantą. Seniai nematei tokio pasimetusio, nepasitikinčio žmogaus. Kai kurios tavo pažįstamos tiesiog spekuliuodavo tuo beveik išmoktu, apsimestu – iš jų veidų trykštančiu netikrumu ir nepasitikėjimu. Apstulbęs, nieko nesuprasdamas, tu matydavai, kaip visi gė-

Rašytojas Liutauras Degėsys.
Romos Kišūnaitės nuotr.

risi nepasiruošusia, negrabia, nevykusio pristatymo autore, užjausdami ir gailėdamiesi, nes jai drebėdavo rankos, prakaituodavo delnai, kaisdavo ausys ir lūždavo balsas. Ji būdavo vertinama kaip jautri, žmogiška, šilta, natūrali ir tikra būtybė. Visi tiesiog žavėdavosi, matydami, kaip prezentacijos metu nuo prakaito patamsėdavo jos švarkelio pažastys, kaip ištirpdavo, nuvarvėdavo ir nuplaukdavo veido grimas. Žiūrėdavo į jos iš susijaudinimo besikilnojančią krūtinę. Iš baimės aprasojusius akinius. Trumpai nukirptus ir kvailai sušukuotus plaukus. Nevykusį bandymą apsirengti jaunatviškai ir madingai. Net jei ji pridarydavo gramatinių klaidų, klausytojai ir klausytojos atlaisdžiai šypsodavosi:

„Lapsus linguae”, arba dar idomiau: „Freudian slip”. Tik, tavo manymu, patys vertintojai buvo puikiausi tokių froidiškų riktų pavyzdžiai: niekaip nesuprantantys, kodėl jiems patinka silpnėsnė, kvailesnė ir ne tokie pavojingi padarai.

Ir atvirkščiai: tavo puikiuosius ekspertus – kritiškus ir savikritiškus. Protingus, kūrybiškus ir talentingus. Ironiškus ir autoironiškus. Gabius, darbščius, protingus, nuolat ieškančius, bet žavius, tobulus ir savimi pasitikinčius – vertindavo kaip pasi-pūtusius, egoistiškus, šaltus, nežmogiškus, nenatūralius, egocentriškus ir savimi patenkintus. Kas vertindavo – tie patys natūralistai. Žmonės, kurie „tiesiog gyveno”. Tie, kurie buvo tokie žmogiški ir tikri, kad net nepabandė nieko pakeisti savo gyvenime. Nieko nedarė, kad išsivaduotų iš kasdienybės, ir negalvojo, kad viskas gali būti kitaip. Jie kaip tik sakydavo; „Yra kaip yra”, arba: „Likimo nepakeisi”. Nebandė nors pasistengti. Negyveno kaip tie kiti – nuolatinėje įtampoje, įnirtingame, antžmogiškame savęs persekiojime, deginime, keitime, dirginime ir kankinime.

Tie vertintojai su savimi tiesiog neturėjo ką veikti. Vidutinybės, pasilikusios vienos arba per šventes eidavo iš proto, slėpdavosi kompiuteriuose, drybsodavo gamtoje, lošdavo kortomis, lipdavo į kalnus, spardydamo kamuolius arba daužydavo vienas kitam galvas. Tai jie vadino „laisvalaikiu” – laisvu nuo gyvenimo laiku. Tie žmonės buvo tokie „natūralūs ir žmogiški”, kad tau jie atrodė labiau panašūs į nepalaistytus kambarinius augalus, nei į beglobius, šeimnininko paliktus gyvūnus. Net jei turėdavo kokių lengvai ištaisomų kalbos defektų, užuot per tris seansus pas logopedą išnaikinę greblavimą – kažkodėl susirūpinę ir lyg saugodami kaip giminės paveldą visą gyvenimą ritinėdavo tą savo rl-rl-rl – po burną. Ir kai kas pripažindavo juos „prancūziškai žaviais”. Jie turėdavo ir iš paskutiniųjų gindavo savo nuomones, kurios buvo pagrįstos neišsilavinimu, nežinojimu ir kvailysčių garbinimu. Kai kurie – tiesiog natūraliai – nelabai prausdavosi ir nelabai jaudindavosi dėl nešvarių apatinių. Tuomet – bent kartą metuose – netyčia įvirsdavo į kokių vandens parką arba baseiną, skleisdami apie save seniai praėjusių laikų aromatą ir vaivorykštines riebalų ir prakaito dėmes žydrame baseino vandenyje.

Nukelta į 8 psl.

VILNIAUS KNYGŲ MUGĖS KETURDIENĮ ATLAIKIUS...

LIETUVIŠKI ŽENKLAI PASAULYJE

Astrida Petraitytė

Dažniausiai, intensyviai visas keturias dienas lakstydama po Knygų mugę (ir ruošdamasi apie ją rašyt savo išspūdelius), organizatorių paskelbtą temą ignoruodavau, susidarydavau savą renginių jungtį. Taip, tarkim, praėjusių metų tema „Personažas ieško autoriaus“ man buvo pernelyg metaforiška, renginių gausioje niekuo nepagelbstinti, o dar ankstesnė, detektyvo žanrą pašlovinanti – siaurai specifinė, asmeniškai neatsiškai... Šiemetinė – Lietuviški ženklai pasaulyje – „užkabino“ iškart; mat XVIII Vilniaus knygų mugės organizatorių žvilgsnis kreiptas į po srietą išsibarsčiusius tautiečius.

Rūpi ir man išvykėliai kūrėjai, labai prasmingu laikau pastangas viena ar kita proga juos sutelkti (pavyzdžiui, žaviuosi Muzikos rėmimo fondo vadovės Liucijos Stulgienės rengiamu festivaliu „Sugrįžimai“ – kai koncertuoti sukviečiami po pasviečius išsibarsčiusius tautiečius). Kaip prieš Knygų mugę surengtoje spaudos konferencijoje akcentuota: į emigraciją galima pažiūrėti ir pozityviai – juk talentingieji mūsų išvykėliai yra Lietuvos „ženklai“, kultūros, mokslo ar tiesiog *lietuviškumo* ambasadoriai pasaulyje (žinia, išlieka ir rūpestis mažinti jos masines bangas, ir bent dalį susigražinti atgalios). Beje, lietuviškieji rašto ženklai – „varnelės“ (č, š, ž), kuriomis ne tiek jau daug kalbų puikuoja, „nosinės“ ir net, regis, mūsų vienų dedamas taškas ant „e“, išgaunant raidę „ė“ – tapo vizualiniu šiemetės mugės kodu, logotipu.

Kaip kiekvienais metais, įvairios leidyklos kvietėsi į mugę ir vieną kitą „tikrą“ užsienietį, verstinės knygos autorių, bet, regis, nepritraukta pirmo ryškumo žvaigždžių. Vaikštinėjant po Litexpo rūmus (kuriuose vyksta Knygų mugė) šias keturias dienas ir stauga išvydus vinguriuojančią žmonių su knygomis rankose eilę, ji – pasmalsavus – nė kart neatvedė prie kokios *nežinomos išmokybės*; vis aptikdavau *mūsiškius* – tai Kristiną Sabaliauskaitę, pasirašinėjančią jau ketvirtą romano „Silva Rerum“ dalį, tai šiemetės Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatą Valdą Papievi, brėžiantį autografa ant apsakymų rinkinio, tai dabartinę Lietuvos atstovę prie Švento Sosto dr. Ireną Vaišvilaitę, palinkusią prie savo „Pasivaikščiojimų po krikščioniškąjį Vilnių“, regis, irgi pretenduojančių tapti bestseleriu...

(Tiesa, dailininkės Sigutės Chlebinskaitės vadovaujamos kūrybinės studijos „Tu gali sukurti knygą“ svečias iš Lenkijos Józefas Wilkońis, regis, ir legendinio iliustruotojo rangą yra pelnęs, ir dėmesio Vilniuje nepritrūko – tik aš šį kartą nelabai užgaisau toje šurmuliuojančioje, mielo vaikų klegesio ir praktinės veiklos užpildytoje mugės zonoje).

Prezidentė Dalia Grybauskaitė po mugės atidarymo

Po pasaulį pasklidę lietuviai

Žinia, mūsų išvykėlių srautas ženklina visiškai skirtingi likimai – juk turime (net ir jiems išėjus Anapusybėn) kūrėjus, išblokštus iš Lietuvos negandų, pasitraukusius nuo karo ir sovietinės okupacijos, ir turime visai kito tipo klajoklius po pasaulį – gavusius šią galimybę kaip dovaną iš Lietuvos nepriklausomybės.

Šių dviejų likimų atstovai turėjo progą susitikti, pasikeisti sava patirtimi diskusijoje „Renkuosi kūrybos kalbą“. Pokalbiui vadovavusi literatūrologė Jūratė Čerškutė tuo principu ir rėmėsi – vienoje pusėje pasisodinusį „dipukes“, Amerikos lietuvės Violetą Kelertą ir Birutę Putrius, kitoje – laisvos Lietuvos europiečius Dalią Staponkutę ir Valdą Papievi. Nors lietuvių kalba visiems svarbi, bet taip be dvejonių, be jokių papildomų aplinkybių ir „bet“ ją savo namais įvardijo tik daugelį metų Paryžiuje įsikūręs rašytojas Papievis. Kipre gyvenanti vertėja, eseistė Staponkutė aptarė ir susidvejinimo būseną – juk šeima svečioje šalyje sukurta, vaikams lietuvių nėra gimtoji kalba. O iš Lietuvos net vaikystės atsiminimų negavusios amerikietės (Violetą tėvai – pirmiausiai į Švediją – išsivežė vos dvejų metų, Birutė gimė jau *dipukų* stovykloje Vokietijoje) minėjo šeštadienines lituanistines mokyklėles, ne visuomet drausmingą savo požiūrį ar darnų santykį su tautiečiais. Literatūrologė, daugelį metų vadovavusi Iliojaus universiteto Lituanistikos katedrai, Lietuvos autorius (pvz., Ričardą Gavelį) įtraukusi į savo mokslinių tyrimų lauką, Kelertienė (kaip mes įpra-

tę ją vadinti) prisiminė savą protesto reakciją prieš „pletkininkus“ lietuvius, norą iš jų rato ištrūkti; dabar, lituanistikai paskyrus profesinės veiklos dešimtmečius, memuarai rašomi anglų kalba. B. Putrius, kurios romanas „Lost Birds“ (taigi anglų kalba rašytas) eksponuotas ir ant pokalbininkų stalo, pasisakė siekusi įamžinti lietuviškąjį Čikagos rajoną. O štai malonus „kalbinis“ siurprizas ją ištikęs pirmą kartą apsilankius Lietuvoje jau nepriklausomybės laikotarpiu – po visų juokingų ir apmaudžių iškraipymų galiausiai jos vardas Birutė ištartas lengvai ir sklandžiai!..

Šių dviejų išėivijos flangų atstovai – rašytojas Papievis ir literatūrologė Kelertienė – turėjo progos susidurti ir kitame renginyje. Valdo studijų draugui Liudvikui Jakimavičiui vadovaujant, pristatyta naujausia šiemetio Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato knyga – apsakymų rinkinys „Žiebtuvėliai anarchistai“. Regis, apsakymai kiek kitokios stiliistikos nei *paryžiečio* romanai, bet būtent šių ypatumai – besiužetiškumas, ypatingas kalbos jausmas, lėtumas ir pan. – kalbėtojams la-

biausiai rūpėjo (dažniausiai remtasi romanais „Eiti“ ir „Odilė“). Jei naujosios knygos leidėja (leidyklos „Odilė“ vadovė) Bartė Kuolytė, telkdamasi savo bendraamžių (jaunimo) liudijimus, išsakė visai Valdo kūrybai tik komplimentus, tai JAV mokslininkės vertinimai buvo kiek atsargesni. Kelertienė pažymėjo: jos vaikystėje tokie autoriai kaip Biliūnas buvo svarbūs, tačiau amerikiečiai nesiekia ugdyti jautrumą, jie jau išlepinti hollywoodinių filmų – ir knygų sužetetas turi būti aštrus, dinamiškas, tad kažin ar juos sudomintų (jei būtų išverst) tokie romanai...

Ko gero, Valdo Papievio kūrybą bei gyvenseną išties sunku matuoti amerikietiškais masteliais – bet paryžietiški jam visai tinka. Štai ir šis renginys prasidėjo paties Valdo filmuotais Senos, jos krantinių vaizdais, o į pokalbį įsiterpė jo „draugų kvartetas“, specialiai šiai progai (kaip sakytą) susibūręs ir sugrotu tango paskleidęs paryžietiškos romantikos dvelksmą...

Išėjusieji neišnyksta nei iš emocinės atminties, nei tuo labiau iš literatūrinio horizonto. Štai 2017-ieji Lietuvoje paskelbti (greta kelių kitų įvardijimų) Kazio Bradūno metais. Poeto, lietuviškos kultūros ir tiesiog lietuviybės puoselėtojo užantlantėje šimtmetis jau pažymėtas įvairiais renginiais, Knygų mugė irgi, matyt, nebus paskutinis pagerbimų taškas. Smagu, kad juose dalyvauja Elena Bradūnaitė-Aglinskienė, vaizdžiai ir emociškai paliudijanti jiems, vaikams, tėvelio diegtą net atsakomybės, pareigos lie-

Atkelta iš 4 psl.

tuvių kalbai jausmą. Knygų mugės renginys vadinosi „Leidinio *Kazys Bradūnas. Archyvai* pristatymas” – tai išties vertingas Maironio lietuvių literatūros muziejaus, jo darbuotojos Virginijos Paplauskienės parengtas leidinys, kuriame sutelkta gyvenimo dokumentacija (laiškai, nuotraukos ir kt.).

Ir Bradūno poezijos magiją turėjome progą patirti (eilėraščius skaitė aktorius Dainius Svobonas), ir savo aptingusias sielas, ko gero, bakstelti tuo įkvepiančiu darbštumo pavyzdžiu. Kalbėtojai – E. Bradūnaitė, V. Paplauskienė, Darius Kuolys, raginami Žydronės Kolevinskienės, vis minėjo telkiantį Bradūno vaidmenį, jo pasišventėlišką tarnystę lietuvybei, tautinei bendruomenei. Bradūno stengtasi suburti poetus žemininkus (jo redaguota poezijos antologija „Žemė” išleista 1951 m.), dešimtmečius arti lietuviškieji kultūriniai dirvonai: kartu su bendraminčiais, dar Baltimorėje gyvenant, rengtas žurnalas „Literatūros lankai”, vėliau (1961–1982) Čikagoje redaguotas dienraščio „Draugas” šeštadieninis kultūros priedas...

Karo išblokštiesiems, Amerikoje prieglobstį radusiesiems priklauso ir filosofas Algis Mickūnas, kurio du naujausi leidiniai – „Kosminė sąmonė” ir „Istorija, kalba, suvokimas” pristatyti Knygų mugėje. Nepriklausomybės laikotarpis u A. Mickūnas dažnai regimas Lietuvoje – štai ir aš turėjau progos šio Ohio universiteto mokslininko paklausti jau į Lietuvą persikėlusiuose „Santaros-Šviesos” suvažiavimuose. Giliausią išpaudą palikdavo ne tiek filosofinės (ar kitokios mokslinės) idėjos, kiek – šio 80-metį perkopusio, gyvenime ir šilta ir šalta mačiusio žmogaus jaunatviška energija, šmaikšti kalbėsena, gyvenimo džiaugsmas ir spinduliuojama meilė (štai ir studentus jis vis pabrėžtinai pavadindavo „mano vaikai”). Ir šiame susitikime su Vilniaus visuomenė Mickūno pasisakymas buvo perpintas humoru, tik laiko ilgesnei kalbai pritrūkta – mugės renginiuose ir šiaip išibėgėti nėra kur (renginiui skiriamos 45 min., kurias šiek tiek galima užtęsti), o dar gana ilgą (prasmingą) įžangą apie šio filosofo fenomenologo unikalumą padarė pagrindinis kalbėtojas prof. Arūnas Sverdiolas, prisiminęs savo viešnagę Amerikoje, ilgus pokalbius su vis naujas sienas daužančiu ir pramušančiu Mickūnu. Kaip galėjome suprasti, „kosminės sąmonės” gvildenimas ypač ryškiai iliustruoja tą veržimąsi anapus aki-vaizdumo, logikos, racionalumo ir pan. sienos. Beje, kito renginio dalyvio – Tomo Kačerausko buvo išsakyta prognozė: kada nors šis lietuviškosios filosofijos metas bus vadinamas „Mickūno laikais”...

Tarp šių dviejų mūsų išeivijos polių – pokario ir Nepriklausomybės – išiterpia, žinoma, ir netipiški variantai. Poetas,

Minimas Kazys Bradūnas. Poeto eilėraščių skaito aktorius Dainius Svobonas

Pokalbis su Tomu Venclova.

A. Petraitytės nuotraukos

Pokalbis apie kalbą. Iš kairės: Valdas Papievis, Dalia Staponkutė, Jūratė Čerškutė, Violeta Kelertas ir Birutė Putrius

eseistas, mokslininkas humanitaras Tomas Venclova – vienas iš jų: iš sovietinės Lietuvos pasitraukęs – per savo disidentiškas nuotaikas (bet, matyt, tėvo, sovietinio veikėjo, autoriteto visgi apsaugotas) – dar 1977 m., dėstytojaves Yale universitete, susidraugavęs su žymiaisiais poetais Česlovu Milošu, Josifu Brodskiu, pats nepamiršęs nei poetinės kūrybos, nei vertimų... Šiam poetui, kaip pašmaikštavo pokalbį pradėjęs istorikas Alvydas Nikžentaitis, prie visų įvertinimų tik Nobelio premijos tetrūksta.

Tačiau ne vieną tautiškiau nusi-teikusį lietuvių Venclova savo draugiškumu kaimyninėms tautoms, ypač lenkams, ir piktina. Mat šio „laisvamanio” nuostata: pirmiausia reikia išpažinti savąsias kaltes ir nuodėmes. Knygų mugėje kartu su pokalbininkais – Nikžentaičiu, publicistu, scenaristu ir jaunystės bičiuliu Pranu Morkumi – pristatyta straipsnių knyga „Prarasto orumo beiėskant” ir gvildena lietuvių santykius su *kitais*: lenkais, žydais, rusais... Bet Venclovos negalima apkaltinti vien į saviškius kritikos strėles kreipiant – štai ir šiame renginyje aštrių žodžių nepagailėta Putino režimui Rusijoje, entuziastingai neskambėjo ir šiandieninių Lenkijos intelektualų vertinimas....

Nepriklausomybės laikotarpis išugdė visą kastą žmonių, kurie – viena koja šen, kita ten, t.y. diplomatus, ilgus metus, net dešimtmečius praleidžiančius svečiose šalyse ir vis dėlto *tebegyvenančius* Lietuvoje. Mūsų atstovai prie Šventojo Sosto, matyt, nėra tipiški tarp karjeros diplomatų – ir anks-tesnysis Vytautas Ališauskas, ir dabartinė Irena Vaišvilaitė apibūdintini pirmiausia kaip intelektualai (Vaišvilaitė turi ir meno istorikės, ir religijos istorikės išsilavinimą). Štai Knygų mugės metu ir aš (ne pirkti čion einanti) išsigijau Vaišvilaitės knygą „Pasisaikščiojimai po krikščionišką Vilnių”. Pristatymo metu – dalyvaujant istorikui Alfredui Bumblauskui, Vytautui Ališauskui, kun. Juliiui Sasnauskui – minėta, kad autorės istorinis žvilgsnis atvėrė daugiasluoksnius konfesinius Vilniaus kodus: čia atspindėta ir stačiatikybė, ir protestantizmas, savaimė suprantama, ir katalikybė. Autorė prisipažino norėjusi suderinti meno istorikės žvilgsnį su reli-

giniu. O didžiausią galvos skausmą, kaip supratome, jai kėlusį Katedra – tarsi labiausiai visų žinoma šventovė, bet reikėję triūso sustabarėjusiai populiarumo formai suardyti....

Negebėjau ir nesi-stengiau visų mūsų parvykėlių išvysti, išgirsti. O juk kas naujausią kūrybą pristatė ir Vaiva Rykštaitė (Hawaii įsikūrusi), ir Lina Ever („tremtinė” Vokietijoje,) ir Rūta Mataitytė (šiuo metu Norvegijos atstovė), ir dar ne vienas...

Bet juk rūpėjo ir į vietinius saviškius nors akies kraštelį žvilgtelti.

Pabaiga
kitame numeryje

Dovana atkurtos valstybės 100-metį pasitinkančiai Lietuvai

Atnaujintas Vinco Kudirkos muziejus

V. Kudirkos muziejaus remonto darbai tęsėsi daugiau kaip dvejus metus

Ekspozicija po remonto neatpažįstamai pasikeitė

Algis Vaškevičius

Likus vos kelioms dienoms iki Vasario 16-osios šventės, didelės iškilmės surengtos Šakių rajone, Kudirkos Naumiestyje esančiame Vinco Kudirkos muziejuje – po daugiau kaip dvejus metus užsitęsusio muziejaus remonto jis, neatpažįstamai atsinaujinęs, vėl atvėrė duris ir pakvietė lankytojus. Šis muziejus yra Lietuvos nacionalinio muziejaus filialas.

Muziejus stovi toje vietoje, kur iki mūsų dienų neišlikusiame name 1895–1899 metais gyveno Vincas Kudirka ir kur buvo sukurta „Tautiška giesmė“. Tad labai simboliška, kad nuo 2014 metų gruodžio mėnesio remontui uždarytas muziejus lankytojus vėl pakvietė iki valstybės atkūrimo šimtmečio likus vos metams.

Daugybę darbo, laiko ir pastangų šio muziejaus atnaujinimui atidavusi Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė jo atidarymo metu sakė, kad V. Kudirkos svajonė buvo atkurta Lietuvos valstybė, todėl ir atnaujintose muziejaus ekspozicijose dabar galima pamatyti tik labai reikšmingą, su Lietuvos valstybės istorija ir etnografija susijusią medžiagą.

Tokį muziejų pastatyti ir turėti buvo Nepriklausomybę atkūrusios

valstybės garbės reikalas. Tačiau iki jo atsiradimo buvo ilgas ir sudėtingas kelias. Dabartinė muziejaus vedėja, nuo 2011 metų jam vadovaujanti Irena Zinkevičienė sako, kad muziejus prasidėjo nuo albumo, kuriame buvo suklijuotos įvairių laikraščių ir žurnalų straipsnių iškarpos apie V. Kudirką ir jo gyvenimą. Apie 1960-uosius metus nedidelė ekspozicija buvo parengta V. Kudirkos vidurinėje mokykloje. Tuo laikotarpiu mokytoja Natalija Manikienė su pagalbinkais nuolat plėtė ekspoziciją, eksponatų daugėjo, o 1989 metais tuomet dar nedidelis muziejus tapo Maironio lietuvių literatūros muziejaus filialu.

Atkūrus Nepriklausomybę, ore jau plazdėjo idėja statyti atskirą didelį muziejų „Tautiškos giesmės“ autoriui. Įsteigiamas V. Kudirkos fondas, kaupiamos lėšos, aukoja visi – nuo įvairių stambių organizacijų iki mokinių. 1993 metų vasarą pašventinamas būsimos muziejaus kertinis akmuo. Statybos užsitęsia penkerius metus, ir 1998-ųjų rudenį muziejus tampa Lietuvos nacionalinio muziejaus padaliniu, o tų metų gruodį, kai minimos 140-osios V. Kudirkos gimimo metinės ir šimtmetis nuo „Tautiškos giesmės“ sukūrimo, apie 4 milijonus litų kainavęs muziejus atveria duris.

Gal daugeliui atrodo keista, kad nepraėjus nei dviem dešimtmečiams muziejų jau reikia uždaryti remontui, užsitęsusiame daugiau kaip dvejus metus. Muziejaus vedėja I. Zinkevičienė paaiškina – tuomet ekonominė šalies situacija buvo sudėtinga, statybos darbai atlikti naudojant ne pačias geriausias medžiagas, tad pamažu išryškėjo akivaizdus statybų brokas – nuo bėgančio vandens drėko lubos ir sienos, buvo pavojus, kad jos gali užgriūti. Ilgiau delsti jau jokių būdu nebuvo galima.

Vykstant muziejaus remonto darbams, buvo apšiltintos ir sutvarkytos muziejaus sienos, pakeista stogo danga, suremontuota terasa, iš kurios prieš remontą jau tekėjo vanduo. Be to, pakeisti visi inžineriniai tinklai, įrengtas naujas apšvietimas, moderni geoterminio vandens šildymo sistema, o muziejaus teritorija aptverta nauja metaline tvora. Visi muziejaus remonto darbai, kainavę apie 0,6 milijono eurų, finansuoti iš valstybės investicinių lėšų programos.

Muziejaus vedėja pakviečia pasižvelgti po atsinaujinusį muziejų. Teko jame ne kartą būti dar prieš remontą, tad pasikeitimai – akivaizdūs. Jie prasideda jau pirmojo aukšto salėje, kuri skirta ištis įdomiam ir iš-

skirtiniam Kudirkos Naumiesčio miesteliui. Šioje salėje išlaikyta Lietuvos nacionaliniam muziejui būdinga klasikinė stilistika. Čia atsirado vietos ir patogiams foteliams bei kavos aparatui, kur galima prisėsti ir pailsėti, pasigėrėti išdidinta sena fotografija, vaizduojančia anapus Širvintos upės, jau dabartinės Karaliaučiaus srities teritorijoje nuo 1516 metų buvusį, bet iki mūsų dienų neišlikusį Širvintos miestą, fotografuotą iš Kudirkos Naumiesčio pusės.

Čia taip pat eksponuojamos vertingos knygos, Tilžėje 1909 metais išleisti V. Kudirkos raštai, leidiniai apie šį kraštą ir iš jo kilusias žmones. Pateikiamas ir senasis bei naujasis Kudirkos Naumiesčio herbas, jų istorija, nemažą dalį užima ir tautinio kostiumo ekspozicija. Čia pristatoma šiaurės suvalkiečių zanavykų XIX amžiaus apranga, sukomplektuota iš Nacionalinio muziejaus fondo rinkinių. I. Zinkevičienė pasidžiaugė, kad vienas iš tautinių kostiumų ekspozicijoje yra ir jos mamos. Ši ekspozicija taip pat neatsitiktinė, nes 2017-ieji Lietuvoje yra paskelbti tautinio kostiumo metais.

Dar vienoje muziejaus pirmojo aukšto salėje yra pateikiama XX amžiaus trečiojo ir ketvirtąjo dešimtmečių tautinio kostiumo ikonografijos paroda. Joje – daugiausia Mažosios Lietuvos tautiniais kostiumais pasipuošę žmonės, bet yra ir kitų kraštų kostiumo pavyzdžių. Ši paroda atskleidžia dar mažai žinomą stilizuoto kostiumo istoriją ir parodo, kokį svarbų vaidmenį jis turėjo tuo laikotarpiu.

Neatpažįstamai po remonto pasikeitė ir antrojo aukšto ekspozicija, kurią sukūrė Lietuvos nacionalinio muziejaus dailininkas Eimantas Ludaivičius. Vos užlipus laiptais, prieš akis atsiveria siena, ant kurios – „Tautiškos giesmės“ natos ir žodžiai. Antrasis aukštas tapo tarsi savotišku labirintu, kuris prasideda V. Kudirka ir lietuviškomis knygomis, o baigiasi Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimu 1918-aisiais.

Ekspozicija antrajame muziejaus aukšte labiau šiuolaikiška, čia įrengti ir trys terminalai, kuriuose lankytojai gali elektroniniu būdu pavartyti ir paskaityti „Varpą“, „Ūkininką“ bei kitus to meto leidinius. Jeigu ši naujovė pasiteisins ir muziejaus lankytojus senieji leidiniai sudomins, jų terminale atsiras ir daugiau.

Antrojo aukšto ekspozicijoje yra ir keletas vertingiausių su V. Kudirka susijusių eksponatų. Tai ir avinėlio formos sviestinė, kurią muziejui padovanojo Marijampolėje gyvenanti V.

Kudirkos brolio Motiejaus anūkė Zita Lenkutytė-Ruočkuvienė, ir iš Maironio muziejaus mainais gauta 1863 metais Juozapo Zavadskio spaustuvėje išleista maldaknygė „Balsas balandėlės arba mažas šaltinėlis mylistų Dievo“, kurią V. Kudirka padovanojo savo šeiminkės Petronėlės Krūzaitienės dukrai Marijai Krūzaitytei-Sideravičienei. Itin vertingais laikomi ir V. Kudirkos vertimų rankraščiai – į lietuvių kalbą išversti George'o Gordono Byrono „Kainas“, Friedricho Schillerio „Vilius Telis“ ir „Orleano mergelė“.

Rekonstruoto muziejaus atidarymo metu jį pašventino Kudirkos Naumiesčio parapijos klebonas Donatas Jasulaitis – jis ir 1993-aisiais šventino būsimos muziejaus kertinį akmenį. Smuikininkas Petras Kunca atliko ketletą V. Kudirkos kūrinių, muziejaus vedėja I. Zinkevičienė priminė jo kūrimosi istoriją, o B. Kulnytė priminė, kad ateinantys metai ir V. Kudirkai vėl bus jubiliejiniai – sukaks 160 metų nuo jo gimimo ir 120 – nuo „Tautiškos giesmės“ sukūrimo.

Nacionalinio muziejaus direktorė prisiminė, kad kai atsirado mintis perduoti V. Kudirkos muziejų Nacionalinio muziejaus globon, ta mintis iš pradžių gąsdino, tačiau ji žinojo, kokie entuziastai čia gyvena, buvo girdėjusi apie tai, jog vietos žmonės sukūrė linksma spektaklį apie V. Kudirką, kuriame vaidino labai daug miestelio gyventojų. O miestelis dabar ištis nedidelis – jame gyvena apie 1,5 tūkstančio žmonių.

Kultūros paveldo departamento direktorė Diana Varnaitė perdavė šio muziejaus likimu visada besirūpinusio Aukščiausiosios tarybos-Atkuriamosios Seimo pirmininko Vytauto Landsbergio sveikinimus ir linkėjimus. Kalbėjo ir vietos valdžios atstovai, buvo pasidžiaugta, kad ta proga pasirodė ir profesorės Giedrės Čepaitienės sudaryta solidi monografija „Kudirkos Naumiestis: praeitis ir dabartis“, prie kurios atsiradimo daug prisidėjo ir už nuopelnus Kudirkos Naumiesčiui Šakių rajono garbės piliečio vardą gavęs vilnietis Romas Treideris.

Muziejus, kuriuo tikrai galime didžiuotis, atidarytas, pirmąją savaitę jis dirbo nemokamai, o ir dabar bilietų kaina tikrai nedidelė. Valstybė savo darbą padarė, savo duoklę tautos didžiavyriui atidavė, o dabar mes visi turime įrodyti, kad šis muziejus mums labai svarbus ir reikalingas – lankymės jame, ir ne tik per sukaktis ar jubiliejus.

□

Čia galima pamatyti zanavykų tautinio kostiumo pavyzdžius.

A. Vaškevičiaus nuotr.

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

– žmogus, poetas, muziejininkas (3)

Jūratė Ivanauskienė

Tęsinys. Pradžia 2017 m. vasario 18d. „Kultūroje“

Remijos įteikimo iškilmėse Bern. Brazdžionis pasakė: „Sunkesnėse valandose, rodos, nė vienas veikalas nėra gimęs. Bet, broliai rašytojai, – istorijos knyga atversta ir balta kaip sniegas... Mes žinome, kokiose sąlygose gyveno ir kūrė Strazdelis, Kudirka, Maironis; mes patys pergyvenom Didžiojo karo ir Nepriklausomybės kovų dienas, tautos sąžinė mums liepė nepadėt plunksnos iš rankų ir šiandien. Žodis prikėlė Lietuvą. Kūrybos žodis ją turi įprasmint ir puošt, einančią amžinuoju laisvės keliu“.

1941 m. vasarą nauja – vokiečių okupacija. Sunkūs buvo Bern. Brazdžioniui šie darbo metai muziejuje, labai pravertė dar pradžios mokykloje išmokta vokiečių kalba. Bern. Brazdžionis, kaip religinės ir antitarybinės poezijos kūrėjas, turėjo autoritetą, todėl muziejus buvo išsaugotas. 1940 m. buvo patvirtintas muziejaus statusas, numatęs plėsti muziejaus veiklą, t.y. rinkti ir kitų rašytojų medžiagą. Muziejus veikė, reikėjo rūpintis esamais eksponatais, rinkti naujus, priimti lankytojus... Taip pat reikėjo vykdyti įvairius okupacinės valdžios duotus nurodymus: rašyti etiketes vokiečių kalba, rinkti aukas ir kt. Karo metais muziejui buvo iškilę įvairių grėsmių: 1941 m. liepos 4 d. Brazdžionis rašė Kauno miesto komendantui, prašydamas „padėti gauti iš Feldkomendanto pažymėjimą, kad vokiečių kariuomenė Literatūros muziejaus patalpų neužimtų karo reikalams. Visi esantieji Muziejuje daiktai, pavyzdžiui, Maironio, Vaižganto buto apstatymas ir kt., kaip eksponatai kasdieniam vartojimui negalimi, o kitur juos iškelti taip pat neįmanoma“. Muziejaus veiklos archyve saugomuose dokumentuose fiksuota, jog 1942 m. muziejaus vadovas rūpinosi Maironio 10-jų mirties ir 80-jų gimimo metinių paroda ir sudarė išlaidų sąmatą, kurios suma buvo 3500 RM. Muziejuje dirbo du arba trys darbuotojai, kartu su Bern. Brazdžioniu dirbo ir Petras Rimkūnas.

Brazdžionio laiške B. Babrauskui, rašytame 1961 m. sausio 18 d., vėl naujiena: karo metais Maironio namuose buvo įsikūrusi Lietuvos rašytojų draugija, nuo pirmininkavimo čia išsivadavo ir pats Brazdžionis, išrinkus pirmininku F. Kiršą.

Prieš pasitraukiant į Vakarus Maironio namai buvo paskutinė vieta, kurioje glaudėsi Brazdžionių šeima.

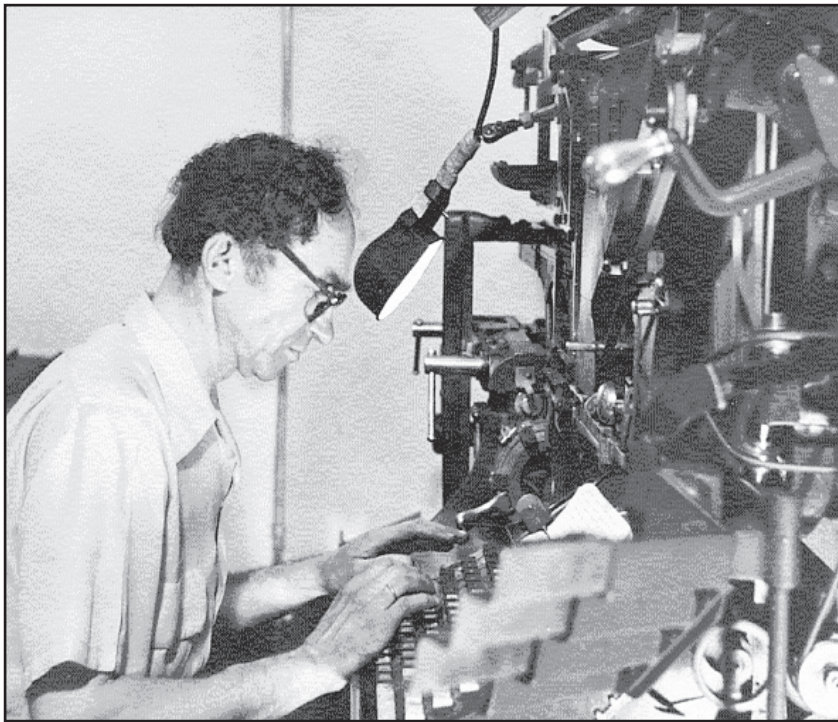
L. Peleckis-Kaktavičius knygoje „Bernardas Brazdžionis“, išleistoje 2014 metais, publikuoja interviu, kuriame Brazdžionis prisimena: „Iš Lietuvos išvykome bėgdami nuo sunaikinimo, bet tas bėgimas buvo ne į gyvenimą, o į mirtį, nes Vokietijoje tebevyko karas, ant miestų ir ant žmonių galvų krito bombos. <...> Bet, sakėme, geriau būti bombų užmuštam, geriau čia po atviru dangum mirti, negu pasilikti prievartai, smurtui, kančiai <...>“.

Traukdamiesi kartais su reikalingiausiais daiktais išsivežė įvairių dokumentų, rankraščių su piešiniais, vieną kitą knygą. Tarp brangiausių – Aldonos Brazdžionienės 1937–1939 m. vyrui rašyti laišakai ir kelios devocionalijos. Brazdžionio rinkinyje yra šūsnis šventų paveikslėlių, tačiau trys iš jų tikrai išsivežti besitraukiant – du yra su kunigo Jono Petrėno 1939 m. įrašais, o vienas – su Aldonos Brazdžionienės dedikacija. Brazdžionių šeima buvo giliai tikinti, turėjo įvairiausių smulkių religinio kulto daiktelių – devocionalijų: rožančių, paveikslėlių, ženklelių. Į atskirą aplankalėlį saugiai įdėtas mažas paveikslėlis nuotrauka „Marija su kūdikiu“. Paveikslėlis laminuotas, puoštas siūlų nėrinio, pritvirtintas prie popieriaus ažūriniais kraštais. Kitoje pusėje – Aldonos Brazdžionienės įrašas: „Pažaislis

/ 1937-III-19 d. / Prisirišimo ir dėkingumo vardan primk mano regolekcijų prisiminimą kartu su tvirtais pasiryžimais daryti tik tai, kas Dievui ir Tau patiks. Aldona“.

Tokius raštiškus įžadus, praėjus trejiems vedybiniam metams, savo vyrui poetui Bernardui Brazdžioniui įteikė jo žmona Aldona.

Įvairiuose šaltiniuose fiksuoti faktai leidžia manyti, kad kartu su brangiausiais ir vertingiausiais daiktais Bern. Brazdžionis išsivežė ypač retą, septintąją Maironio „Pavasario balsų“ laidą, išleistą 1940 arba 1941 m. Lietuvoje. Tiek P. Palilionio, tiek

Apie 1953 m. „Lietuvių enciklopedijos“ redakcijoje prie linotipo

L. Peleckio-Kaktavičiaus knygose publikuojami Brazdžionio prisiminimai apie paskutiniąsias dienas prieš pasitraukiant, kur pasakoja, kad buvo sugrįžęs į Kauną. Faktas tas pats, tik kelionės motyvai pasakojami skirtingai: P. Palilioniui akcentuojama Bradūno knygos įrišimą, o L. Peleckiui-Kaktavičiui, jog grįžo pasiimti knygų, pasiėmęs V. Mykoliaičio-Putino „Rūsčiasias dienas“ ir savo knygas. Beje, knyga „Rūsčiosios dienos“ su autoriaus autografu Bern. Brazdžioniui saugoma memorialinėje bibliotekoje. Tikėtina, kad tąkart jis pasiėmė ir kitas tarpukario laikotarpio dedikacijomis pažymėtas knygas – „Antrieji vainikai: naujosios poezijos antologija“, išleista Kaune 1936 metais ir Antano Miškinio „Keturi miestai“, išleista Kaune 1938 metais.

Išties, prieš pasitraukiant iš Kiršų, vieną kartą Brazdžionis išvyko į Kauną, nors žmona ir labai prieštaravo. Grįžo tik po 5 dienų. Tuomet paaiškėjo kelionės tikslas – jis labai norėjo atsidėkoti Bradūnui už pagalbą, todėl, nuvažiavęs į leidyklą, pats įrišo ir parvežė penkis pirmosios Kazio Bradūno knygos „Pėdos arimuose“ egzempliorius. Vokietijoje, 1944 m. gruodį K. Bradūnas šią knygą dovanojo Brazdžioniui, įrašęs autografą: „Bernardui Brazdžioniui / po svetimuoju dangum / gimtosios žemės prisiminimui. Kazys Bradūnas / Furthof / 44.XII.10.“. Brazdžionis knygą labai saugojo, jai pagamintas permatomo popieriaus aplankas. Gyvendamas Vokietijoje Brazdžionis parašė K. Bradūnui skirtą sonetą akrostichą.

Okupuotoje Lietuvoje Brazdžionis taip pat rašė eiles: 1941 m. išleido „Šaukiu aš tautą“, 1943 m. – „Iš sudužusio laivo“. Tais pačiais 1943 m. Lietuvą tiesiog sudrebino eilėraščių rinktinė „Per pasaulį keliauja žmogus“.

Su dailininkės V. S. Stančikaitės iliustracijomis išėjo dvi knygelės vaikams: „Dėdė rudenėlis“ (1941), išleista LTSR valstybinėje leidykloje, ir „Gintaro kregždutė“, išleista 1943 m. Labai produktyvūs poetai buvo tiek Bern. Brazdžionis, tiek Vytė Nemunėlis. Brazdžionis mėgdavo kalbėdamas ar ra-

šydamas įterpti, kad jie, dviese, t.y. kartu su Vyte Nemunėliu... Šią mintį perkėlė į eilėraštį, skirtą Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkui Vytautui Martinkui kaip atsakymą į V. Martinkaus sveikinimą VDU Garbės daktaro vardo suteikimo proga 1994 m.:

Septynius dešimtmečius savo šios žemės egzode

Aš, va, (dar ir dviese) rašau tik eilėm,*

Čia žodžiais žaizdotais, minčių poliglota, is,

Čia siūtais metaforom, tartum gėlėm.

Tame pačiame mašinraštyje yra paaiškinimas, kad „dviese, t.y. su Vyte Nemunėliu“.

Išsamiai savo poetiškąjį dvilypumą 1982 m. aptarė laiške Vladui Žukui: „Vytė Nemunėlis. Tai mano mylimiausias vardas. Tuo slapyvardžiu eiles vaikams pradėjau spausdinti ‘Žvaigždutėje’, redaguojamoje St. Tijūnaičio. Nusižiūrėjau, kad ten spausdinasi Aleksas Dičpetris, bet pasirašo Alys Dičpetris. Turėjau ir aš kitaip pasirašyti ne pavarde, kuri, be to, vaikams ir netinkanti, šiurkšti, su gerždinčiu rzdž, vaikams reikia malonaus, švelnaus, gražaus, skambaus, kaip Tamulaitis, Vaičiulaitis ir pn. Tai jų pavardės. Gera jiems. Man reikia susirasti. Kaip, kur? Susidariau sąrašą visokių pavardžių iš medžių, gyvūnėlių vardų: Gegutė, Gužutis, Kiškutis, Klevelis, Berželis. (Kaip Putinas, ar Jovaras, ar Bijūnas...) Bet visi atrodė netinką, perdaug saldūs. Tada krito į galvą upės vardas: Nemunėlis. Ne Nemuno mažybinis vardas, bet tikras upės vardas, upės, tekančios Lietuvos šiaurėj, iš kur ir mano tėvų tėvai buvo kilę. Vienas pavardės žodis kažkaip varganai atrodė. Reikėjo vardo. Pridėjau. Vytė. Vytauto meilybinį vardą. (Kaip Juozo ar Juozapo – Juzė. Mano dėdė buvo Juzė, buvo Butkų Juzė. Kodėl negali būt Vytė. Ir išėjo Vytė Nemunėlis, tapęs labai populiariu ir mėgiamu vaikų. Jis tuojau ‘nunešė’ Brazdžionį. Niekas ilgai nežinojo,

kas tas Nemunėlis. Paaikškėjo tik tada, kai paskyrus vaikų literatūros Raud. Kryžiaus premiją už knygelę ‘Kiškio kopūstai’, spaudoje prie slapyvardžio pridėjo ir tikrą pavardę. Daugeliui buvo staigmena. O kai kam net pikta, kad tam pačiam autoriui dvi premijos. Bet apsiraminata, nesgi iš tiesų tai du autoriai, ir net labai nepanašūs. Dėl to „nepanašumo“ savu laiku peikė autorių J. Radžvilas. Girdi, vis tiek turėtų Brazdžionio asmenybė žymėti ir vaikiškuose eilėraščiuose. O aš pats kaip tik to nenorėjau, vengiau ir džiaugiausi, kad galiu būti toks ‘dvigubas’, kiekvienas savaimingas.“

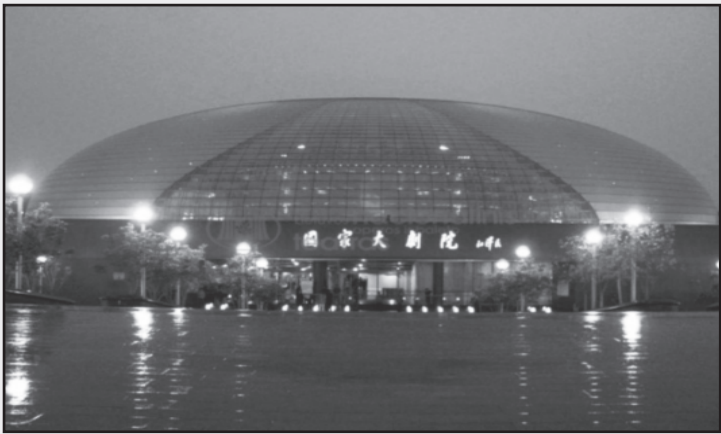
1944 m. leidykloje buvo išspausdintas rinkinys „Viešpaties žingsniai“, kuris, sugrįžęs sovietams, taip ir liko „Šviesos“ spaustuvėje net neįrištas. Rinkinyje buvo sudėti 194–1943 m. parašyti eilėraščiai. Tačiau 1970 m. Amerikoje, „Lietuvių dienų“ spaustuvėje buvo atspausdinti penki šios knygos egzemplioriai. Įdomus leidimas – neįrišta knyga, tik atskiri lankai tarp viršelių. O spaustuvėje likusios knygos eilėraščiais buvo papildyta 1949 m. Tiubingene išleista rinktinė „Per pasaulį keliauja žmogus“.

1944 m., į Lietuvą grįžtant Raudonajai armijai, daug nesvarstydama visa šeima pasitraukė į Vakarus. Iki Kulautuvos plaukė garlaiviu, link Kybartų važiavo sunkvežimiais... Visiškai pasienyje, Kiršuose, buvo Kazio Bradūno tėviškė, iš kurios, pasikinkę 4 arklius, kartu su Bradūnais ir keliais kitais Lietuvos kultūrininkais keliavo į Rytprūsius.

Pasienvyje Brazdžionių šeimai teko išsiskirti. Grace (Austrijoje) gyveno J. Leimono sesuo, todėl Bern. Brazdžionis ir J. Leimonas žmonas su vaikais išsiuntė ta kryptimi, o patys liko laukti, nežinodami – reiks trauktis ar ne. Išsiskyrimą liudija maža rankraštinė knygelė „Svetimi kalnai“, kurioje yra Bern. Brazdžionio įrašas: „Mano brangiajai Aldonėlei – Duok Dieve vėl visiems laimingai susitikti / Bernardas / 44.7.19“.

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Vasario 21 d. Kinijos Nacionalinio scenos menų centro (NCPA) Operos salėje parodytas pirmasis iš trijų numatytų Lietuvos Nacionalinio Operos ir baleto teatro „Gulbių ežero“ spektaklių. Pasak kartu su trupe Kinijon išskridusios LNOBT baleto direktorės Rūtos Butvilienės, „Gulbių ežeras“ – geriausiai kinams žinomas ir todėl dažniausiai šioje šalyje gastroliuojančių trupių pristatomas baletas. Viačeslavo Okunevo kurti baleto pastatymo kostiumai ir dekoracijos vertinami kaip vieni iš įspūdingiausių pasaulyje. Pagrindinį Odetos-Odilės vaidmenį Pekine pasikeisdamos atliks Anastasija Čumakova ir Kristina Gudžiūnaitė. Genadijus Žukovskis bus Princas Zygfridas visuose trijuose spektakliuose.

Vasario 25 d. žymiausiame džiaz festivalyje Lenkijoje LOTOS Jazz Festival koncertavo vieno ryškiausių Lietuvos džiaz meistrų, saksofonininko, pedagogo, multi-instrumentalisto, kompozitoriaus, grupių lyderio Vytauto Labučio vadovaujamas talentingiausių Lietuvos jaunųjų džiaz kūrėjų kolektyvas „Silent Blast Quintet“ kartu su perspektyviausia jaunosios kartos džiaz dainininke Kotryna Juodzevičiūtė. Talentas, entuziazmas, energija, virtuoziškas grojimas, naujos idėjos, originalios kompozicijos, kuriose lietuvių liaudies muzika suskamba naujai, puikus ansamblio pojūtis bei dėmesys grojimo kokybei – tai džiaz grandio Vytauto Labučio vadovaujamo kolektyvo „Silent Blast“ ir Kotrynos Juodzevičiūtės vizitinė kortelė.

Vasario 25 d. Leipzige atidaryta lietuvių ir vokiečių menininkų darbų paroda „Oximora“. Lietuvai šioje parodoje atstovauja Nacionalinės premijos laureatės Laimos Oržekauskienės, Monikos Žaltauskaitės-Grašienės, Bronės Gideikaitės, Linos Jonikės, Ingos Likšaitės ir Almyros Weigel kūriniai. Parodoje taip pat bus galima susipažinti su 1972 metais įsikūrusios vokiečių dailininkų ir rašytojų grupės „Berliner Malerpoeten“ darbais. Šią grupę inicijavo lietuvių kilmės Vokietijos poetė ir dailininkė Aldona Gustas, subūrusi tokius garsius kūrėjus kaip Nobelio premijos laureatas Günter Grass, Günter Bruno Fuchs, Roger Loewig, Christoph Meckel, Arthur Märchen, Kurt Mühlenhaupt, Karl Oppermann, Oskar Pastior, Robert Wolfgang Schnell, Wolfdieterich Schnurre, Friedrich Schröder-Sonnenstern, Joachim Uhlmann ir Hans-Joachim Zeidler.

TAVO RYTOJ BUVO VAKAR

Atkelta iš 3 psl.

Jie bijodavo mikrobangių ir nekentė kondicionierių, ir per baisiausius karščius būtinai atidarydavo traukinių langus, nes norėjo „gryno oro“. Valgydavo nevirtas, neplautas, neluptas, neskustas ir nevalytas daržoves. Elgetai, sėdinčiam gatvėje su šuniukais iš principo duodavo tris kartus daugiau išmaldos, nei moteriai elgetai su mažais vaikais. Nes šuniukai – tai vargšeliai, gražuoliukai, kamuoliukai. O ta mergė – prisidarė benkartų ir dabar drybso gatvėje. Eitų geriau dirbti.

Sulaikei savo nusivylimą ir neapykantą ir atidžiau išsižiūrėjęs supratai. Viskas čia buvo kitaip. Ši graži, keista, ypatinga moteris buvo visai kitas atvejis. Nerimo simptomai išoriškai buvo panašūs, bet jie kalbėjo apie kitus dalykus. Ji aiškiai buvo pusiau iškritusi iš realybės, bet visai nesistengė tenai sugrįžti. Nesistengė patikti. Norėjo, kad ją visi paliktų ramybėje. Viena jos pusė gyveno savo pasaulyje, ir jos beveik nesimatė pro pritemdytus akių langus. Kita pusė, kuri kažkodėl buvo užsilikusi tikrovėje, niekaip nebesusitvarkė su išsiderinusia, išklerusia organizmo fiziologija. Jos kūnas pasiurpdavo, rausdavo ir baldavo atskirai, nepriklausomai nuo jos. Ji, gyvendama tame kūne, nuolat jautė, kad štai – jau tvyro ore, jau artėja siaubo priepuolis. Tuoj išdžius gerklė, ir pradės daužytis širdis. Kambaryje, gatvėje, automobilyje, norėsis užsimerkti, užsidengti galvą, sėstis ant asfalto. Tas jausmas, kad neužilgo, vairuojant, apsisuks galva, ir reikės vidury autostrados kuo greičiau sustoti. Jau žinodavo, kad ją, nepriklausomai nuo situacijos, tuoj išpils prakaitas, pradės trūkti oro ir nutirps kairioji ranka.

Dar klaukiau būdavo, kad kai kurie dalykai atsitikdavo be jokio perspėjimo. Nejauku būdavo žiūrėti, kaip ji lyg ir kalba su tavimi, bet iš tiesų bailsi savo kūnu, sėdi įsitempusi, klausosi, kas joje vyksta, laukdama, ką tas kūnas dar jai iškrės. Kokia nesąmonė jos dar laukia už šito kampo: seksualinis susijaudinimas, tiesiog – einant, besitrinant kojai į koją (prakeiktas, nekenčiamas lytinis susidirginimas, kurio niekaip nepavyksta išvengti, nuslopinti, išjungti). Siaubo priepuolis stotyje, laukiant traukinio (kai norisi iš baimės apsikabinti bet kurį, stovintį greta, užsimerkti ir pasislėpti ant jo krūtinės). Rankų drebėjimas (toks, kad negali atsigerkti kavos, nes pusę išlaistai, kol atsineši puodelį nuo kavos aparato, o kitą pusę – bandydama nugabenti kavą nuo stalo iki burnos). Nenugalimas noras – gulėti ir visą dieną nesikelti iš lovos (besiteisiant – kad nieko dėl to neatsitiks ir niekas nepasikeis). Baimė, kad vos prasidėjus spektakliui užsimanysi šlapintis, o niekaip negalėsi išeiti, nes tavo vieta pačiame eilės viduryje. Kad per koncertą užeis nenugalimas, neįveikiamas kosulio priepuolis. Kad laiku neišgėrei vaistų, ir dabar tavyje jau verda iš anksto nenumalšintas ir niekaip nesuvaldomas įsiūtis – ir tuojau, šitame renginyje, šitoje salėje tu nusiplėsi ir išmėtysi drabužius, rėkdama šlykščiausius keiksmažodžius ir iki kraujo draskydama savo veidą nagais. Baimė, kad dabar, skaitant paskaitą, tu tuojau pradėsi vemti, stebint dviem šimtams susirinkusių mokslininkų ir svečių. Baimė, kad šoksi pro langą. Baimė, kad nepa-

klusdama savo protui pasielgsi nesuprantamai, nepataisomai, beviltiškai ir kvailai: nes tikrai būtų kvaila dėl fiziologijos sutrikimo laikiname kūne – amžinai pražudyti (o gal ir išlaisvinti – vis tiek, gaila) nemirtingą sielą...

Taip, tie patys virpantys gražūs pirštai, kuriais ji mašinaliai bando suglamžyti viską, ką pasiekia ant stalo priešais save. Klaidžiojantis žvilgsnis. Užsikertanti kalba. Drebančios lūpos. Viskas taip pat – ir kitaip. Visą žinai apie ją. Tuo metu manei, kad – viską.

Tu žinojai, kad ji neseniai išsiskyrusi. Kad vaikus, turtus, pinigus ir namus ji priteisė sau. Pasiėmė šunį ir katę. Jam paliko, atidavė papūgėles ir knygas. Dar kažkokį sklypą prie jūros, į kurį ji negalėjo žiūrėti. Jai būdavo bloga nuo to vėjų miesto. Nuo jūros kvapo. Kažkodėl norėjosi vėmti, pamačius laivus uoste arba jūreivius gatvėse. Atrodė, kad ji buvo visai sugniuždyta ją ištikusių skyrybų. Vyras netgi nesusirado jokios vadinamosios „kitos“, o tiesiog išsikraustė. Visi manė, kad iš proto, bet pasirodė, kad ne. Tiesiog nebenorėjo jos matyti. Ir toliau vertėsi savo verslais, uždirbdavo daug pinigų, sąžiningai mokėdavo alimentus ir nuolat kviesdavosi savo paauglius sūnus keliauti drauge su savi. Veždavosi juos į dalykines keliones, skrisdavo lėktuvu, ten jie pratūnodavo kelias dienas viešbutyje, kol jis sutvarkydavo savo reikalus. Tuomet jie išsinuomodavo mašiną ir važiuodavo – į dykumas arba uolėtus kalnus. Užsikardavo beveik nepravažiuojamais, uždarytais, uždraustais keliais. Laipiodavo uolomis, miegodavo palapinėse ir kūrėdavo laužus. Daug kalbėdavosi. Apie ką – ji taip ir nesužinodavo. Vaikai jau buvo gerokai paaugę. Su ja beveik nekalbėdavo. Nusivylę tėvų meile. Jau supratę, kad gyvenimas pirmą kartą pabandė sutraiskyti juos savo letena, ir kad tokių spyrių gyvenime bus daugiau, ir todėl reikia ruoštis, tylėti, galvoti ir laukti.

Ji numanė ir jautė, kad tu apie ją žinai daugybę dalykų, bet kalbėdama vis bandė tave apgauti, nutylėti. Lyg bandė tave, lyg tikėjosi įtraukti į kažkokį žaidimą. Užsispyrusi melavo. Nesakė tiesos, kodėl persikraustė. Neaiškino, kodėl, pardavusi namą prie jūros, nepanorėjo kažko nusipirkti čionai, kitame mieste. Kodėl norėjo tik išsinuomot, ir kodėl – būtent butą tavo name. Sakė, kad dirbo juvelyre. Nutylėjo, kad visa juvelyrinė firma priklausė jai. Nesigyrė, kad ji buvo tikrai įžymi dailininkė, tarptautinių parodų dalyvė. Kad jos kūriniai būdavo parduodami aukcionuose. Kad – kaip ir visi juvelyrų – truputėlį spekuliuo deimantais ir brangiaisiais metalais. Jos biudžete atsirasdavo milžiniškos sumos, kurios leisdavo ilgą laiką visai nedirbti arba daryti, ką nori. Kai gali įsigyti pinigų tik pirkdamas ir parduodamas – nelengva prisiversti bjauriems juvelyrų darbams: kvėpuoti įkaitintų metalų arba rūgščių garais. Ji išsitrinko butą greta tavęs – vienintelį likusį antrame aukšte. Ji norėjo langų į vakarus. Vienas iš tavo langų žiūrėjo į rytus. Gyvensite atskirai ir greta – jūsų langai į pietus ir į šiaurę buvo šalia ir turėjo tokius beveik bendrus, sienie perskirtus balkonius. Ji žadėjo atsivežti ir prisisodinti balkonuose gėlių. Ji suprato, kad butas jau jos.

□